

**Συνέντευξη του Καθηγητή Χρήστου Γκόρτσου, Γενικού Γραμματέα
της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, στο Παρατηρητήριο για την
Κρίση
(9 Μαρτίου 2014)**

Θα μπορούσατε να μας περιγράψετε συνοπτικά, πώς επηρεάστηκε το ελληνικό τραπεζικό σύστημα από την κρίση;

Καταρχήν, να διευκρινίσουμε ότι από το 2007 έχουμε βιώσει δύο σοβαρές οικονομικές κρίσεις. Η πρώτη, η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση (2007-2009), ξεκίνησε από το τραπεζικό σύστημα των ΗΠΑ και έπληξε τα τραπεζικά συστήματα πολλών κρατών μέσω μιας διαδικασίας διάχυσης (spillover), χωρίς όμως να επηρεάσει το ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Η Ελλάδα, την περίοδο εκείνη, βρισκόταν σε μία εντελώς διαφορετική κατάσταση, όσον αφορά το τραπεζικό της σύστημα. Η δημοσιονομική κατάσταση είχε αρχίσει να επιδεινώνεται, αλλά το τραπεζικό σύστημα δεν είχε ακόμα επηρεαστεί. Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι η δεύτερη μεγαλύτερη κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών καταγράφεται το 2008, δηλαδή μερικούς μήνες μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers (15.9.2008) μεσούσης της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Στη συνέχεια, το 2010, έχουμε την αρχή της δημοσιονομικής κρίσης στην Ευρωζώνη, η οποία εκπορεύτηκε από την επίσημη διαπίστωση των υπερβολικά δημοσιονομικών ελλειμμάτων της χώρας μας και επηρέασε και το ελληνικό τραπεζικό σύστημα μέσω πολλαπλών διαύλων. Κατά τη διάρκεια μιας δημοσιονομικής κρίσης, υποβαθμίζεται η πιστοληπτική αξιολόγηση του κράτους, γεγονός που ακολούθως επηρεάζει και την πιστοληπτική αξιολόγηση των τραπεζών. Επιπλέον, η ρευστότητα της οικονομίας μειώνεται, τα μη-εξυπηρετούμενα δάνεια αυξάνονται (ιδίως αν υπάρχει ύφεση, όπως στην περίπτωση της χώρας μας), οι καταθέσεις νοικοκυριών και επιχειρήσεων μειώνονται και το κράτος αντιμετωπίζει σοβαρές δυσκολίες στο να ανταπεξέρχεται στις εγγυήσεις που έχει χορηγήσει.

Το πιο σημαντικό είναι αυτό που συνέβη με την απομείωση του δημοσίου χρέους λόγω του PSI και της επαναγοράς ομολόγων (debt buy-back), το 2012, αυτό που επεκράτησε να ονομάζουμε «κούρεμα» του χρέους, καθώς οι ελληνικές τράπεζες που κατείχαν ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου στο χαρτοφυλάκιο τους, υπέστησαν ζημιές, οι οποίες απεδείχθησαν περίπου ισόποσες με το ποσό που χρειάστηκε αργότερα για την ανακεφαλαιοποίησή των συστημικά σημαντικών από αυτές.

Η δημοσιονομική κρίση επηρέασε ιδιαίτερα τη ρευστότητα, τους ισολογισμούς, αλλά και τα αποτελέσματα των τραπεζών. Ας δούμε, για παράδειγμα, τους ισολογισμούς τους. Καταρχάς επηρεάστηκε το ενεργητικό τους, λόγω των ζημιών που υπέστησαν από τα ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου, αλλά και από τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια λόγω της μεγάλης ύφεσης που διαρκεί από τα τέλη του 2008 μέχρι σήμερα.

Ταυτόχρονα, εκδηλώθηκε σοβαρή μείωση των καταθέσεων (οι καταθέσεις των εγχώριων νοικοκυριών και επιχειρήσεων μειώθηκαν από 228 δισ. ευρώ το 2008, σε 151 δισ. ευρώ το 2012, για να επανέλθουν τους τελευταίους μήνες στα 165 δισ. ευρώ). Επιπλέον, η διατραπεζική αγορά, καθώς και η αγορά για την άντληση κεφαλαίων με την έκδοση ομολόγων παρέμειναν "κλειστές" για τις ελληνικές τράπεζες, με αποτέλεσμα την περαιτέρω επιδείνωση της ρευστότητάς τους. Μόλις το Μάρτιο του 2014 κατορθώνουν τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα να επιστρέψουν στις διεθνείς κεφαλαιαγορές.

Πώς αντιμετώπισαν την κατάσταση αυτή οι αρμόδιοι φορείς;

Στις συνθήκες αυτές, οι αρμόδιοι φορείς, δηλαδή η Τράπεζα της Ελλάδος και το Υπουργείο Οικονομικών (υπό την επίβλεψη της Τρόικας), εκλήθησαν να λάβουν σημαντικές αποφάσεις σχετικά με το μέλλον του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Είχαν ένα «τρίλλημα» μπροστά τους:

(α) Η πρώτη επιλογή ήταν να ανασταλεί πλήρως η λειτουργία ορισμένων μη βιώσιμων τραπεζών, με ενεργοποίηση του Ταμείου Εγγύησης Καταθέσεων, η οποία δεν επελέγη σε καμιά περίπτωση, ορθά κατά τη γνώμη μου, διότι υπήρχε ο κίνδυνος πανικού από τους καταθέτες.

(β) Η δεύτερη επιλογή ήταν η εξυγίανση (ή διευθέτηση) των τραπεζών που κρίθηκαν ως μη βιώσιμες. Στην Ελλάδα υιοθετήσαμε νομικά δύο εργαλεία διευθέτησης. Το ένα αφορούσε τη δημιουργία ενός νέου μεταβατικού πιστωτικού ιδρύματος, τη μεταφορά σε αυτό όλων των καταθέσεων της μη βιώσιμης τράπεζας, καθώς και την ανάκληση της άδειας της μη βιώσιμης τράπεζας και τη θέση της σε εκκαθάριση. Το δεύτερο εργαλείο διευθέτησης που χρησιμοποιήθηκε ήταν η μεταβίβαση των περιουσιακών στοιχείων, περιλαμβανομένων όλων των καταθέσεων, της μη βιώσιμης τράπεζας σε μία άλλη – υφιστάμενη τράπεζα. Ακολουθούσε η ανάκληση της άδειας της μη βιώσιμης τράπεζας και η θέση της σε εκκαθάριση.

Αυτή η επιλογή υιοθετήθηκε σε πολλές περιπτώσεις, με αποτέλεσμα την πλήρη αλλαγή της εικόνας του τραπεζικού συστήματος. Σας θυμίζω τις περιπτώσεις της Proton Bank, της T- BANK, της Αγροτικής Τράπεζας, του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου, της FBB, της PROBANK και έξι συνεταιριστικών τραπεζών, οι οποίες έπαψαν να υφίστανται, βρίσκονται σε διαδικασία εκκαθάρισης και έχουν μεταφερθεί, πλέον, στις τέσσερις βασικές (συστημικές) τράπεζες, δηλαδή την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, την Τράπεζα Πειραιώς, την Alpha Bank και την Eurobank.

(γ) Η τρίτη επιλογή ήταν να γίνει ανακεφαλαιοποίηση, μέσω δημοσίων πόρων, των τραπεζών που θα εκρίνοντο ως "συστημικά σημαντικές", και συνεπώς βιώσιμες (σύμφωνα με το παράδειγμα πολλών τραπεζών ανά τον κόσμο, όπως η Citibank, η UBS, η Royal Bank of Scotland και η Lloyds Bank). Ως "συστημικά σημαντικές" τράπεζες στην Ελλάδα αξιολογήθηκαν η Τράπεζα Πειραιώς, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, η Alpha Bank και η Eurobank, η ανακεφαλαιοποίηση των οποίων ολοκληρώθηκε πέρυσι με επιτυχία. Η ανακεφαλαιοποίηση έγινε με τη συμβολή του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ), αλλά και (στην περίπτωση των

τριών πρώτων τραπεζών) με τη συνδρομή ιδιωτικών κεφαλαίων ύψους άνω του 10% των αναγκαίων κεφαλαίων.

Το ΤΧΣ είναι ένα νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, που έχει προικοδοτηθεί με 50 δισ. ευρώ από το πρόσφατο διεθνές δάνειο προς την Ελλάδα με κύριο σκοπό την ανακεφαλαιοποίηση των συστημικά σημαντικών τραπεζών και στόχο να πωλήσει τη συμμετοχή του στο κεφάλαιο των εν λόγω τραπεζών εντός πενταετίας. Επίσης, ο σκοπός του Ταμείου δεν είναι εποπτικός. Το Ταμείο είναι μέτοχος, και ο σκοπός του, βάσει του νόμου, είναι να πωλήσει τη συμμετοχή του και να αποσυρθεί και όχι να παραμείνει ως μέτοχος στις τράπεζες.

Κατά συνέπεια, στη φυσιολογική πορεία των πραγμάτων, οι τέσσερις συστημικά σημαντικές τράπεζες θα "από-ταμειοποιηθούν" (σύμφωνα με τους όρους του δημοσίου διαλόγου θα "αποκρατικοποιηθούν") κατά τη διάρκεια των επομένων ετών, ενώ εν τω μεταξύ θα έχουν υπαχθεί, από το Νοέμβριο του 2014 στην άμεση εποπτεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας αναφορικά με τα ειδικά καθήκοντα που έχουν ανατεθεί σε αυτή βάσει του Ευρωπαϊκού δικαίου.

Πρέπει να προσθέσω ότι υπήρξαν λίγες μικρότερες τράπεζες, όπως η Τράπεζα Αττικής, που διασφάλισαν τα αναγκαία κεφάλαια εξ ιδίων, και με τον τρόπο αυτό παρέμειναν στον ιδιωτικό τομέα χωρίς τη συνδρομή του ΤΧΣ.

Τι έχει συμβεί με τις ξένες τράπεζες που λειτουργούν στην Ελλάδα;

Οι αλλοδαπές τράπεζες που λειτουργούν στην Ελλάδα μέσω υποκαταστημάτων (όπως για παράδειγμα η Citibank, η HSBC, η Deutsche Bank, η Royal Bank of Scotland, η Unicredit και η Bank of America) έχουν μια μικρή και εξειδικευμένη παρουσία στην Ελλάδα, μέσω των υποκαταστημάτων τους. Η δραστηριότητά τους στο παρελθόν ήταν μεγαλύτερη, αλλά έχει πλέον περιοριστεί.

Μια άλλη εξέλιξη των τελευταίων δύο χρόνων υπήρξε η αποχώρηση από την χώρα των αλλοδαπών τραπεζών που λειτουργούσαν μέσω θυγατρικών, πωλώντας τα περιουσιακά τους στοιχεία σε άλλες τράπεζες. Στο πλαίσιο αυτό, η Alpha Bank απέκτησε την Εμπορική από την Credit Agricole, ενώ η Πειραιώς απέκτησε τη Millennium Bank από την πορτογαλική BCB και την Γενική Τράπεζα από τη Société Générale.

Τέλος, πριν από ένα χρόνο, το Μάρτιο του 2013, για λόγους πρόληψης μιας πιθανής «μόλυνσης» του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από τη χρηματοπιστωτική κρίση που εκδηλώθηκε στην Κύπρο, μεταβιβάστηκε στην Τράπεζα Πειραιώς το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων που διέθεταν στην Ελλάδα τα υποκαταστήματα των τριών Κυπριακών Τραπεζών (Τράπεζα Κύπρου, Cyprus Popular Bank και Ελληνική Τράπεζα).

Κατά συνέπεια, η παρουσία των αλλοδαπών τραπεζών στην Ελλάδα έχει περιοριστεί σημαντικά.

Έτσι οδηγηθήκαμε σε μια εις βάθος αναδιάρθρωση του εγχώριου τραπεζικού συστήματος;

Χωρίς αμφιβολία, αποτέλεσμα των προαναφερθεισών εξελίξεων υπήρξε η δραστική μείωση του αριθμού των τραπεζών που ασκούν δραστηριότητα στην Ελλάδα και μια ευρεία αναδιάρθρωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Οι τέσσερις συστημικές τράπεζες ξεπερνούν πλέον αθροιστικά το 90% του τραπεζικού συστήματος. Παρουσία έχουν, επίσης, η Τράπεζα Αττικής, η Γενική Τράπεζα, η Πανελλήνια Τράπεζα, η Επενδυτική Τράπεζα, η Aegean Baltic, η Credicom Consumer Finance, δέκα (10) συνεταιριστικές τράπεζες, καθώς και τα υποκαταστήματα δεκαεννέα (19) αλλοδαπών τραπεζών με επιλεκτικά περιορισμένη δραστηριότητα (ενδεικτικά, Citibank, HCBC, Deutsche Bank, Royal Bank of Scotland, Unicredit, Bank of America Ziraat Bank, Kedr Bank).

Η συγκέντρωση του τραπεζικού συστήματος επηρεάζει τον ανταγωνισμό; Τί σημαίνει αυτό για τον καταναλωτή τραπεζικών υπηρεσιών;

Οι συνθήκες ανταγωνισμού σε μια τραπεζική αγορά επηρεάζονται από τον αριθμό των τραπεζών, αλλά όχι μόνο από αυτόν. Στο βαθμό που οι τράπεζες θέλουν να είναι κερδοφόρες, θα συνεχίσει να υφίσταται ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ τους, ακόμα και αν έχει μειωθεί ο αριθμός τους. Συνεπώς, δεν εκτιμώ ότι ο μικρός αριθμός των τραπεζών περιορίζει τον μεταξύ τους ανταγωνισμό. Ποιος θα μπορούσε άλλωστε να ισχυριστεί ότι το τραπεζικό σύστημα της Φινλανδίας ή της Ολλανδίας, για να αναφερθώ σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις, δεν είναι ανταγωνιστικό εξαιτίας του παραδοσιακά υψηλού (άνω του 80%) ποσοστού συγκέντρωσής του;

Αντίθετα, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι η μείωση του αριθμού των τραπεζών έχει βοηθήσει και στον εξορθολογισμό της τραπεζικής αγοράς. Σημειώνεται η αποκλιμάκωση των επιτοκίων καταθέσεων κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους ως αυτονόητη συνέπεια της απουσίας των (λιγότερο βιώσιμων) τραπεζών που προσέφεραν εξαιρετικά υψηλά επιτόκια προκειμένου να προσελκύσουν καταθέσεις. Με τον τρόπο αυτό επήλθε εξορθολογισμός του τραπεζικού συστήματος μέσω της μείωσης του μέσου κόστους άντλησης καταθετικών κεφαλαίων από τις τράπεζες.

Τέλος, δεν πρέπει να διαλανθάνει της προσοχής μας ότι η συγκέντρωση αυτή έγινε υπό συνθήκες "βίαιης προσαρμογής" και όχι σε ένα περιβάλλον ανασχηματισμού υπό φυσιολογικές συνθήκες. Πιο συγκεκριμένα, ήταν ένας ανασχηματισμός, ο οποίος προέκυψε από το γεγονός ότι οι ελληνικές τράπεζες επλήγησαν από τη δημοσιονομική κρίση, και κυρίως το "κούρεμα" των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου και τη γενικότερη δυσμενή κατάσταση της ελληνικής οικονομίας μέχρι πρόσφατα, η οποία τείνει να αναστραφεί. Εκτιμώ, πάντως, βέβαια ότι ο ανασχηματισμός επιτελέστηκε με απόλυτη αποτελεσματικότητα, παρ' όλες τις βεβαρυμένες συνθήκες που επικράτησαν.

Υποστηρίζεται ότι μέσω της διαδικασίας ανακεφαλαιοποίησης η Ελλάδα χρεώθηκε για να σώσει τις τράπεζες. Παράλληλα, οι τράπεζες που διασώθηκαν δεν έχουν βοηθήσει όσο θα έπρεπε προκειμένου να ανακάμψει η ελληνική οικονομία. Σε αυτού του είδους την κριτική τι θα απαντούσατε;

Η προσέγγιση αυτή είναι απόλυτα εσφαλμένη για δυο λόγους.

Αρχικά, είναι γεγονός ότι πολλές επιχειρήσεις, σε άλλους κλάδους της οικονομίας, δεν διασώθηκαν με κρατική ενίσχυση. Αυτό δημιουργεί το εξής ερώτημα: *γιατί διασώζονται τράπεζες και δεν διασώζονται άλλες επιχειρήσεις του πραγματικού τομέα της οικονομίας;* Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι ότι αν καταρρεύσει ένα τραπεζικό σύστημα οι ζημιές οι οποίες θα επέλθουν στο σύνολο της οικονομίας είναι ειλικρινά καταστροφικές. Δεν θα υπήρχε η δυνατότητα ούτε οι καταθέτες να έχουν τις αποταμιεύσεις τους, αλλά ούτε και οι επιχειρήσεις να συνεχίσουν να δανειοδοτούνται.

Επιπλέον, το δεύτερο σφάλμα που επικρατεί στο δημόσιο διάλογο είναι ότι οι τράπεζες δανείζουν εξ ιδίων - τα δανειακά κεφάλαια στις επιχειρήσεις τα δίνουν "οι τραπεζίτες".

Κατ' αρχήν, δεν υπάρχουν πλέον τραπεζίτες (όρος απόλυτα παρωχημένος), αλλά μέτοχοι τραπεζών, η έκταση των οποίων εκτείνεται σε πολλά εκατομμύρια φυσικών και νομικών προσώπων. Επιπλέον, οι τράπεζες δεν παρέχουν δάνεια στην οικονομία βασιζόμενες στα δικά τους κεφάλαια (που κατά μέσο όρο, διεθνώς, δεν υπερβαίνουν το 10% του ενεργητικού τους), αλλά στα δανειακά κεφάλαια που αντλούν από τους καταθέτες, τη διατραπεζική αγορά και τις αγορές ομολόγων. Οι τράπεζες είναι η μοναδική κατηγορία επιχειρήσεων που δανείζεται για να δανείζει.

Η απάντηση στη λαϊκή φράση ότι στην τρέχουσα συγκυρία «*οι τράπεζες έχουν κλείσει τις κάνουλες*» είναι ότι «*οι κάνουλες είναι ορθάνοιχτες, αλλά η δεξαμενή είναι άδεια*». Αυτό δεν είναι δική μου διαπίστωση, έχει λεχθεί από σπουδαίο ανώτατο τραπεζικό διευθυντικό στέλεχος πριν από μερικά χρόνια. Είναι μια πραγματικότητα: αν δεν υπάρχει ρευστότητα, δεν έχεις να δανείσεις.

Η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών υπήρξε ενδιάμεσο στάδιο για να αποκατασταθεί η φερεγγυότητα των τραπεζών και μέσω αυτής σταδιακά να επανέλθουν συνθήκες ομαλότητας στην αγορά. Με την ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών ενισχύθηκε η φερεγγυότητά τους. Δηλαδή, διαθέτουν, πλέον, επαρκή ίδια κεφάλαια. Όμως, δεν έχει επιλυθεί ακόμα το θέμα της ρευστότητάς τους, καθώς οι τράπεζες είναι επιχειρήσεις που δανείζονται για να δανείσουν. Δεν δανείζουν τα ίδια κεφάλαιά τους. Εσφαλμένα πιστεύουμε ότι οι τράπεζες δανείζουν με τα χρήματα που πήραν από την ανακεφαλαιοποίησή τους. Όμως, η ανακεφαλαιοποίηση των συστημικά σημαντικών τραπεζών ήταν αναγκαία προϋπόθεση για να σταθεροποιηθούν οι τράπεζες, να καταστούν φερέγγυες και σταδιακά να μπορέσουν πάλι να βγουν στις αγορές, να εκδώσουν ομόλογα, να προσφύγουν στη διατραπεζική αγορά και να προσελκύσουν καταθέσεις, ούτως ώστε να αυξηθεί η δεξαμενή από την οποία μπορούν να χορηγήσουν δάνεια.

Πώς έχουν διαμορφωθεί οι συνθήκες ρευστότητας στην τραπεζική αγορά σήμερα;

Η τρέχουσα κατάσταση είναι πολύ καλύτερη από ό,τι ήταν πριν δύο χρόνια. Το 2012, ήταν η δυσμενέστερη χρονιά, εξαιτίας της μεγάλης εκροής καταθέσεων. Τα στοιχεία έχουν ως εξής:

- 228 δισ. ευρώ ήταν οι καταθέσεις το 2008,
- 151 δισ. ευρώ τον Ιούνιο του 2012,
- για να ανακάμψουν σταδιακά στα 161 με 165 δισ. ευρώ κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών.

Αυτήν τη διαφορά, που προέκυψε από το γεγονός ότι ήταν κλειστή η διατραπεζική αγορά, την κάλυψαν οι τράπεζες μέσα από δανεισμό καταρχήν από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και στη συνέχεια από την Τράπεζα της Ελλάδος, στο πλαίσιο του μηχανισμού "Emergency Liquidity Assistance" (ELA). Στο τέλος Φεβρουαρίου του τρέχοντος έτους, ο δανεισμός αυτός ήταν της τάξης των 68 δισ. ευρώ (ή 44% επί των συνολικών καταθέσεων), ενώ κατά τη διάρκεια κορύφωσης της κρίσης (τον Ιούνιο του 2012) ξεπέρασε τα 144 δισ. ευρώ (ή 90% επί των συνολικών καταθέσεων εκείνης της περιόδου).

Επισημαίνω σχετικά ότι, μολονότι οι συνθήκες έχουν βελτιωθεί, το Ελληνικό τραπεζικό σύστημα συνεχίζει να αντιμετωπίζει πρόβλημα ρευστότητας, καθώς η εξάρτησή του από το Ευρωσύστημα παραμένει σημαντική και οι καταθέσεις συνεχίζουν να υπολείπονται εκείνων του 2008. Θετικό αντισταθμιστικό παράγοντα αποτελεί η πρόσφατη προσφυγή των Ελληνικών τραπεζών στις διεθνείς κεφαλαιαγορές για την άντληση δανειακών κεφαλαίων μέσω της έκδοσης ομολογιακών δανείων, για πρώτη φορά μετά το 2009.

Όσον αφορά τη ρευστότητα της οικονομίας; Υποστηρίζεται ότι οι τράπεζες δεν χρηματοδοτούν τις επιχειρήσεις που ζητούν δανειακά κεφάλαια. Μπορούμε να περιμένουμε αύξηση της πίστωσης προς την πραγματική οικονομία που θα συνδράμει στην ανάκαμψή της;

Στην έκταση που οι τράπεζες διαθέτουν ρευστότητα, συνδράμουν ιδιαίτερα τις βιώσιμες επιχειρήσεις, μικρομεσαίες και μεγάλες. Τα δανειακά κεφάλαια που έχουν διοχετευθεί στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια των τελευταίων δώδεκα μηνών, με τη συνδρομή και των διαφόρων εγγυητικών μηχανισμών που έχουν διαμορφωθεί σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, έχουν υπερ-δεκαπλασιαστεί και τείνουν αυξανόμενες. Δεν πρέπει, πάντως, να παραβλέπεται το γεγονός ότι προσφυγή σε δανεισμό στο τραπεζικό σύστημα γίνεται και από μη βιώσιμες επιχειρήσεις, οι οποίες, εν όψει της μετεξέλιξης της δομής της οικονομίας μας, ίσως να συνεχίσουν να μην είναι προσβάσιμες στο δανεισμό.

Από την άλλη πλευρά, προσωπική μου εκτίμηση είναι ότι το ζητούμενο, για πολλές επιχειρήσεις, δεν είναι η άντληση δανειακών κεφαλαίων, αλλά η ενίσχυσή τους με ίδια κεφάλαια. Πολλές επιχειρήσεις χρειάζονται ενίσχυση της δικής τους κεφαλαιοποίησης και οι τράπεζες, κατ' αρχήν, δεν αγοράζουν μετοχές των επιχειρήσεων, αλλά παρέχουν δανεισμό. Στο βαθμό που έχει μειωθεί σημαντικά η αξία των επιχειρήσεων, η μόχλευσή τους έχει ανέλθει πάρα πολύ. Ο λόγος δηλαδή των ξένων κεφαλαίων προς τα ίδια έχει επιδεινωθεί. Πολλές επιχειρήσεις χρειάζονται ίδια κεφάλαια, όχι δανειακά.

Επίσης, γνωρίζουμε ότι σε πάρα πολλές οικονομίες που είχαν προβλήματα αντίστοιχα της δικής μας η ανάκαμψη, τουλάχιστον σε ένα πρώτο στάδιο, προήλθε χωρίς τραπεζικό δανεισμό. Πρόκειται για το 'creditless recovery'. Είναι φαινόμενο, το οποίο έχει μελετηθεί ενδελεχώς τα τελευταία χρόνια, ακριβώς επειδή το τραπεζικό σύστημα είναι επιφυλακτικό στο δανεισμό επιχειρήσεων, των οποίων τα ίδια κεφάλαια έχουν μειωθεί.

Πώς εξελίσσονται τα μη-εξυπηρετούμενα δάνεια κατά τη διάρκεια της κρίσης;

Τα μη-εξυπηρετούμενα δάνεια, σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, βρίσκονται κατά μέσο όρο στο 31,2%. Να θυμίσω ότι το 2007 ήταν στο 4,5%, το οποίο ήταν και πολύ κοντά στον επιθυμητό στόχο του 3%.

Όμως το 4,5% έγινε 31%. Είναι ανησυχητικό το γεγονός ότι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε όλες τις κατηγορίες των δανείων αυξάνονται με ρυθμούς οι οποίοι είναι ασυνήθιστοι για κράτος-μέλος του ΟΟΣΑ. Η μεγάλη ζημιά εύλογα έχει γίνει στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, πολλές από τις οποίες έχουν κλείσει, ενώ δεν ξέρουμε και ποιάς θα είναι ο βαθμός ανάκτησης, καθώς έχει απομειωθεί και η αξία των εμπράγματων εξασφαλίσεων.

Μεγάλη ζημιά υπάρχει, επίσης, στα καταναλωτικά δάνεια και τις κάρτες που είναι οι κατηγορίες των πιστώσεων που δεν έχουν εξασφάλιση, άρα η δανείστρια τράπεζα πρέπει να προσφύγει στη συνολική περιουσία του δανειολήπτη (αν υπάρχει). Καλύτερο, αλλά σημαντικά αυξημένο, είναι το ποσοστό των στεγαστικών δανείων που δεν εξυπηρετούνται, ενώ σε καλύτερη κατάσταση βρίσκονται τα δάνεια των μεγάλων επιχειρήσεων. Σε γενικές γραμμές, η κατάσταση είναι ανησυχητική..

Πως βλέπετε την κατάσταση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, όπως αυτή προκύπτει από την έκθεση της Black Rock;

Στις 6 Μαρτίου 2014 η Τράπεζα της Ελλάδος δημοσίευσε τα αποτελέσματα της Έκθεσης Άσκησης Προσομοίωσης Ακραίων Καταστάσεων για τον Ελληνικό Τραπεζικό Τομέα και προσδιόρισε τις κεφαλαιακές ανάγκες που προέκυψαν για το σύνολο των ελληνικών εμπορικών τραπεζών σε €6,4 δισ. ευρώ. Επιπλέον, η Τράπεζα της Ελλάδος ζήτησε από τις τράπεζες να υποβάλουν, το αργότερο μέχρι τις 15 Απριλίου 2014, σχέδιο κεφαλαιακής ενίσχυσης με βάση τα αποτελέσματα του βασικού σεναρίου και με χρονοδιάγραμμα υλοποίησης το συντομότερο εύλογο χρονικό διάστημα.

Σε αυτό το πλαίσιο, ήδη δύο συστημικές τράπεζες ανακοίνωσαν αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου πολλαπλάσιες των κεφαλαιακών τους αναγκών, μια συστημική τράπεζα ανακοίνωσε κάλυψη των κεφαλαιακών της αναγκών χωρίς, κατ' αρχήν, αύξηση μετοχικού κεφαλαίου, και σε μια αναμένεται η σύγκλιση Γενικής Συνέλευσης με θέμα την αύξηση του μετοχικού της κεφαλαίου.

Επισημαίνεται ότι στο τέλος του 2013, οι σωρευτικές προβλέψεις των τραπεζών για επισφαλή δάνεια ανήλθαν στα 33,7 δισ. ευρώ από 6,4 δισ. ευρώ το Δεκέμβριο του 2008, δηλαδή αυξήθηκαν σε βάθος πενταετίας κατά 428%. Υπό αυτή την έννοια, οι ανάγκες της νέας ανακεφαλαιοποίησης δεν ήταν, όπως αναμενόταν άλλωστε, σημαντικές.

Όσον αφορά την Τραπεζική Ένωση, σε ποιά στάδιο βρισκόμαστε;

Με τον όρο Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση εννοούμε, κυρίως, τρία αλληλένδετα στοιχεία. Η ιδέα της Τραπεζικής Ένωσης στηρίζεται σε μια ενιαία εποπτική αρχή, που θα είναι η ΕΚΤ, που θα συνεργάζεται με τις εθνικές εποπτικές αρχές. Παράλληλα, θα υπάρχει ένας ενιαίος φορέας, ο οποίος θα μεριμνά για τη διευθέτηση (resolution) των πιστωτικών ιδρυμάτων. Επιπλέον, στο απώτερο μέλλον ενδέχεται να δημιουργηθεί ένα ενιαίο σύστημα εγγύησης καταθέσεων, το οποίο θα χρηματοδοτείται κεντρικά και θα ενεργοποιείται όταν κλείσει μια τράπεζα. Όλα αυτά θα υπόκεινται σε ένα ενιαίο σύνολο ρυθμιστικών κανόνων, γνωστών ως 'single rulebook', που εν μέρει έχουν ήδη υιοθετηθεί και κατά τα λοιπά θα υιοθετηθούν εντός του 2014 (πιθανότατα δε κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Προεδρίας).

(α) Το πρώτο σκέλος έχει ήδη προχωρήσει. Έχει εκδοθεί η νομική πράξη, σύμφωνα με την οποία θα λειτουργήσει ο ενιαίος εποπτικός μηχανισμός από τις 4/11/2014 και θα αποτελείται από την ΕΚΤ και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες ή τις ανεξάρτητες εποπτικές αρχές. Επίσης, από την 1/1/2014 ισχύουν και οι νέοι κανόνες, βάσει των οποίων ρυθμίζεται η αδειοδότηση, η εποπτεία και η προληπτική ρυθμιστική παρέμβαση στη λειτουργία των τραπεζών, δηλαδή κανόνες, μεταξύ άλλων, για την κεφαλαιακή επάρκεια, τα μεγάλα χρηματοδοτικά ανοίγματα, τη ρευστότητα, τη μόχλευση και την εταιρική διακυβέρνησή τους.

(β) Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος, που είναι η διευθέτηση των τραπεζών, το βασικό πλαίσιο θα απαρτίζεται από έναν Κανονισμό και μία Οδηγία, που αναμένεται ότι θα οριστικοποιηθούν κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Προεδρίας. Ο Κανονισμός είναι γνωστός με το ακρωνύμιο SRM, από τα αρχικά των λέξεων ‘Single Resolution Mechanism’ και σύμφωνα με αυτόν εφόσον χρειάζεται μια τράπεζα να εξυγιανθεί – διευθετηθεί, αυτό θα πραγματοποιείται σε πανευρωπαϊκό και όχι σε εθνικό επίπεδο. Επίσης, σταδιακά θα δημιουργηθεί και ένα ενιαίο ταμείο, το οποίο θα χρηματοδοτείται με εισφορές των τραπεζών και όχι με κρατικούς πόρους, το οποίο θα καλύπτει το χρηματοδοτικό κενό που δημιουργείται, κυρίως κατά τη διάρκεια μεταφοράς πόρων από μία τράπεζα σε μία άλλη, διαδικασία που είναι γνωστή ως μεταφορά στοιχείων του ενεργητικού (asset transfer).

(γ) Όσον αφορά την εγγύηση καταθέσεων, η δημιουργία ενός ενιαίου ταμείου εγγύησης καταθέσεων ακόμα δεν έχει καν συζητηθεί και δεν υπάρχει καμία πρόταση προς αυτή την κατεύθυνση. Αντίθετα, άμεσα αναμένεται να υιοθετηθεί και μια πρόταση Οδηγίας που θα αντικαταστήσει μια άλλη Οδηγία του 1994, ούτως ώστε να επέλθει μεγαλύτερη εναρμόνιση των όρων λειτουργίας των συστημάτων εγγύησης καταθέσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Για την Οδηγία αυτή επιτεύχθηκε πολιτική συμφωνία το Δεκέμβριο του 2013 και βάσιμα αναμένεται ότι η ολοκλήρωση θα γίνει, επίσης, κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Προεδρίας.

Θα λέγατε ότι είστε ικανοποιημένος από την έως τώρα εξέλιξη της τραπεζικής ένωσης;

Παρακολουθώντας τα ευρωπαϊκά θέματα για τρεις δεκαετίες, η ταχύτητα με την οποία ελήφθησαν οι αποφάσεις και ο χρόνος επώασης της Τραπεζικής Ένωσης για την έκδοση των νομικών πράξεων είναι εντυπωσιακά γρήγορος. Και εσείς και εγώ έχουμε δει Οδηγίες, που χρειάστηκαν δεκαετίες μέχρι να εκδοθούν, να ενσωματωθούν στις εθνικές νομοθεσίες και να εφαρμοστούν αποτελεσματικά. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, υπήρχε μια σαφής πολιτική βούληση να ξεκινήσει το σκέλος της προληπτικής εποπτείας. Εκεί που έγινε ο μεγάλος συμβιβασμός, διότι υπήρχαν διαφωνίες, είναι ότι ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε προτείνει όλες οι τράπεζες να τεθούν σταδιακά στην εποπτεία της ΕΚΤ, τελικά η υπαγωγή έγινε μόνο για τις συστημικά σημαντικές τράπεζες. Πρόκειται για 128 τράπεζες από τις 5.500 συνολικά τράπεζες της ευρωζώνης, οι οποίες αποτελούν περίπου το 83% του τραπεζικού συστήματος σε όρους ενεργητικού, παθητικού και κεφαλαίων.

Η επιτυχία του όλου εγχειρήματος θα εξαρτηθεί σαφέστατα από τη δυνατότητα της ΕΚΤ να ανταποκριθεί στα νέα καθήκοντα και τον τρόπο με τον οποίο θα συνεργαστεί με τις εθνικές εποπτικές αρχές. Πάνω σε αυτό το θέμα η συζήτηση είναι πολύ μεγάλη με αντικρουόμενα επιχειρήματα. Έχει υποστηριχθεί για παράδειγμα ακαδημαϊκά ότι η νομισματική αρχή δεν πρέπει να είναι και εποπτική αρχή, καθώς υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων.

Παράλληλα, εκείνο το οποίο ίσως δεν είναι ευρέως γνωστό, αλλά προκαλεί εντύπωση, είναι ότι για πρώτη φορά η Γερμανία, μεταπολεμικά, αλλά και η Γαλλία, θα αναθέσουν την εποπτεία των τραπεζών τους, σε μια νομισματική αρχή. Και στις δυο χώρες η εποπτεία του τραπεζικού συστήματος ήταν στην αρμοδιότητα ξεχωριστών ανεξάρτητων αρχών εκτός της νομισματικής αρχής. Πολλά θα εξαρτηθούν σίγουρα και από τον τρόπο με τον οποίο θα λειτουργήσει η ΕΚΤ, η οποία πάντως απέδειξε, κατά τη διάρκεια των δύο πρόσφατων κρίσεων, ότι διαθέτει την πολιτική βούληση και την ευελιξία, ώστε να ανταπεξέρχεται στην εκπλήρωση των καθηκόντων που της έχουν ανατεθεί.

Σε ότι αφορά τη διευθέτηση (resolution), θεωρώ ότι ακόμα βρισκόμαστε σε κάποιο 'μετέωρο βήμα' και δεν ξέρουμε ακριβώς πώς θα λειτουργήσει, μολονότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων ημερών υπάρχουν θετικές εξελίξεις. Πιο συγκεκριμένα, τα εργαλεία διευθέτησης δεν υπήρχαν σε πλήρη ανάπτυξη πριν από την κρίση. Προληπτική εποπτεία και ρυθμιστική παρέμβαση στη λειτουργία των τραπεζών έχουμε διεθνώς από το 19^ο αιώνα, ενώ μηχανισμούς διευθέτησης μόλις από το 2009, μετά την πρόσφατη (2007-2009) διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση. Άρα βρισκόμαστε σε μια αχαρτογράφητη περιοχή, η οποία απαιτεί ένα σημείο ωρίμανσης.

Τέλος, όταν πραγματοποιηθούν η ενοποίηση των συστημάτων εγγύησης καταθέσεων ή η δημιουργία ενός ενιαίου συστήματος εγγύησης καταθέσεων θεωρώ ότι θα έχουμε φτάσει στην πολιτική και δημοσιονομική ενοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επομένως, όταν ανακοινωθεί η έκδοση ανακοίνωσης ή (πόσο μάλλον) πρότασης της Επιτροπής σχετικά με την ενιαία εγγύηση καταθέσεων, εκτιμώ ότι θα έχει ήδη δρομολογηθεί η πορεία για την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης.

Στο πλαίσιο του μηχανισμού διευθέτησης, υιοθετείται η νέα προσέγγιση σχετικά με τις καταθέσεις που χρησιμοποιήθηκε και στην Κύπρο. Πώς αξιολογείτε αυτή την προσέγγιση;

Καταρχήν, θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι ο όρος 'bail-in' (διάσωση εκ των έσω) δεν είναι κούρεμα καταθέσεων ή άλλων δανειακών κεφαλαίων: οι καταθέσεις και οι υπόλοιπες κατηγορίες δανειακών κεφαλαίων δεν απομειώνονται, αλλά μετατρέπονται σε ίδια κεφάλαια της τράπεζας, ώστε να απορροφηθούν οι ζημίες σε περίπτωση αφερεγγυότητάς της. Επίσης, πρέπει να διευκρινιστεί ότι το bail-in για τις καταθέσεις αφορά ποσά μεγαλύτερα των 100.000 ευρώ, ανά άτομο/συνδικαιούχο και ανά λογαριασμό. Συνεπώς, το ποσοστό των καταθετών την οποία η λύση αυτή μπορεί να πλήξει είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Στην Ελλάδα για παράδειγμα, ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα αφορούσε μια ελάχιστη μειοψηφία ιδιωτών καταθετών (της τάξης του 0,5% ή και λιγότερο).

Επίσης, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι καταθέτες θα έπονται όλων των άλλων δανειστών των τραπεζών (δηλαδή όλων των κατηγοριών ομολογιούχων δανειστών), και, συνεπώς, η προσφυγή σε bail-in καταθέσεων θα είναι η έσχατη λύση, αφού δε θα έχει εξαντληθεί η δυνατότητα υιοθέτησης άλλων μέσων διευθέτησης (όπως η διάσπαση μιας τράπεζας, με μεταφορά των καταθέσεων της και των υγιών στοιχείων του ενεργητικού της σε μια υφιστάμενη ή μια νέα τράπεζα - όπως συνέβη στην Ελλάδα στην περίοδο 2011-2013, σύμφωνα με όσα προανέφερα).

Περισσότερο από τους ιδιώτες καταθέτες σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο είναι, πάντως, δυνατόν να επηρεαστούν οι καταθέσεις των επιχειρήσεων – κάτι που συνέβη στην Κύπρο το 2013. Σκεφτείτε για παράδειγμα τις επιπτώσεις σε λογαριασμούς μισθοδοσίας επιχειρήσεων. Αυτό θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με δέουσα επιμέλεια.

Σε γενικές γραμμές είστε ικανοποιημένος με την πορεία των μεταρρυθμίσεων στον χρηματοπιστωτικό τομέα σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, δεδομένου ότι εσφαλμένες πρακτικές και αντιλήψεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα ήταν οι βασικές αιτίες της κρίσης του 2007;

Καταρχήν θα πρέπει να διαχωρίσουμε δύο βασικές έννοιες – την εποπτεία και την ρύθμιση. Συχνά η συζήτηση επικεντρώνεται στην ρύθμιση, αλλά η εποπτεία είναι εξίσου σημαντική και αυτό μπορεί να το δει κάποιος και από την ανάλυση των αιτιών της κρίσης.

Η πρόοδος και στα δύο πεδία υπήρξε ήδη σημαντική. Ωστόσο παραμένουν σημαντικές προκλήσεις, οι οποίες όμως είναι αντικείμενο συζητήσεων και διαπραγματεύσεων στην Επιτροπή της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία και στο Συμβούλιο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (FSB). Τόσο η νομοθεσία στις Ηνωμένες Πολιτείες με τον «κανόνα Volcker», όσο και το νέο κανονιστικό πλαίσιο της Επιτροπής της Βασιλείας, γνωστό ως «Βασιλεία III», το οποίο θέτει νέους δείκτες για πρώτη φορά που αφορούν ρευστότητα και μόχλευση αποτελούν σημαντικές αλλαγές σε σχέση με τα όσα ίσχυαν πριν την κρίση και αναμένεται να περιορίσουν σημαντικά τις κερδοσκοπικές πρακτικές. Έχουμε επίσης στην Ευρώπη την πρόταση Κανονισμού για την υιοθέτηση μιας προσέγγισης όπου διαφορετικά τμήματα τραπεζών θα πρέπει να εδράζονται σε ξεχωριστές θυγατρικές, με ξεχωριστή κεφαλαιοποίηση, ώστε να μην επηρεάζονται οι καταθέσεις, καθώς επίσης και απαγόρευση ορισμένων δραστηριοτήτων υπό προϋποθέσεις (διαπραγμάτευση για ίδιο λογαριασμό). Έχουν γίνει πολλά σε μικρό χρονικό διάστημα – σκεφτείτε ότι η πρόταση για την ενιαίο εποπτικό μηχανισμό υποβλήθηκε για πρώτη φορά τον Ιούνιο του 2012 και η πρόταση του σχετικού Κανονισμού ήρθε τον Οκτώβριο του 2013.

Θα ήθελα να τελειώσουμε με μια ερώτηση για την Ελλάδα: Πόσο αισιόδοξος για την πορεία της ελληνικής οικονομίας και κατ' επέκταση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος;

Όταν μιλάμε για ανάκαμψη, θα ήταν καλό να ορίσουμε τι σημαίνει ανάκαμψη-σημαίνει αύξηση του ΑΕΠ. Αν λάβουμε υπόψη τα συστατικά στοιχεία του ΑΕΠ, διαπιστώνουμε ότι στην τρέχουσα συγκυρία υπάρχει πλεόνασμα στο ισοζύγιο διεθνών συναλλαγών, ενώ οι δημόσιες επενδύσεις είναι πτωτικές, όπως και η ιδιωτική κατανάλωση. Συνεπώς, το ζητούμενο είναι η δραστική ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Ελληνική Ένωση Τραπεζών (ΕΕΤ) επιδιώκοντας να συμβάλει με τρόπο αναλυτικό, τεκμηριωμένο και νηφάλιο στο δημόσιο διάλογο για το νέο οικονομικό μοντέλο της Ελλάδας, με τη διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων πολιτικής για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και τις προοπτικές ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, θα παρουσιάσει την Τετάρτη, 19 Μαρτίου 2014, το συλλογικό τόμο – μελέτη της με τίτλο: **«Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής»** υπό τη συν-επιμέλεια του Προέδρου του Επιστημονικού της Συμβουλίου, κ. Μιχάλη Μασουράκη, και τη δική μου. Πρόκειται για την πρώτη μελέτη που εκδίδεται από την ΕΕΤ και δεν αφορά αμιγώς ζητήματα του τραπεζικού συστήματος, αλλά την Ελληνική οικονομία εν γένει. Ευελπιστώ ότι τα σημαντικά πορίσματά της θα ληφθούν δεόντως υπόψη και, στο βαθμό που μου αναλογεί, θα καταβάλω κάθε δυνατή προσπάθεια προς αυτήν την κατεύθυνση.